

Карасартова Ж. Б.

**БОЛОЧОК МУГАЛИМДЕРДИН АТА-ЭНЕЛЕР МЕНЕН ИШТӨӨ
КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУДА ОКУТУУ ПРОЦЕССИН
ӨРКҮНДӨТҮҮ**

Карасартова Ж. Б.

**РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ФОРМИРОВАНИИ
КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В РАБОТЕ С РОДИТЕЛЯМИ**

J. B. Karasartova

**DEVELOPING TEACHING PROCESS BY FORMATION FUTURE TEACHERS'
COMPETENCY IN WORKING WITH PUPIL'S PARENTS**

УДК: 370.2.

Бул макалада болочок мугалимдердин ата-энелер менен иштөө компетенттүүлүгүн калыптандырууда окутуу процессин өркүндөтүүнүн өзгөчөлүктөрү чагылдырылган.

***Негизги сөздөр:** болочок мугалим, кесиптик, бүтүндүк, интерактивдүүлүк, түзүмдүүлүк, удаалаштык, моралдык-психологиялык, теория, практика.*

В данной статье рассматриваются особенности развития образовательного процесса в формировании компетентности будущих учителей в работе с родителями.

***Ключевые слова:** будущие учителя, профессиональность, целостность, интерактивность, структурность, системность, морально-психологический, теория, практика.*

The article covers the relationship problems of young teachers and parents and peculiarities of developing teaching process by formation future teachers' competency in working with their pupils parents.

***Key words:** future teachers, professional, interactive, moral and psychological, theory, practice.*

Максаттарга ылайык «Башталгыч билим берүүнүн педагогикасы жана методикасы» адистигинин окуу планындагы сабактардын мазмунун болочок мугалимдердин ата-энелер менен иштөөгө моралдык-психологиялык, теориялык, практикалык жактан даярдоо багытында өркүндөтүүнү жүзөгө ашыруу саналат. Бул максатты жүзөгө ашырууда жогорку кесиптик билим берүүнүн *кесипке багытталгандык, бүтүндүк (целостность), түзүмдүүлүк (структурность), интерактивдүүлүк, удаалаштык* сыяктуу принциптерине таянуу керек.

Бул принциптерге негизденүү менен ата-энелер менен иштөө компетенттүүлүгүн калыптандырууга өбөлгө болуучу билимдерди курстан курска карай бара-бара тереңдетүү жана кеңейтүү менен топтоштуруп, ачып берүүгө жетишүүгө мүмкүнчүлүк берет. Ал болсо төмөндөгү зарылдыктарга көз каранды:

- бир катар маселелерди жогорку курстарда бир топ жогорку илимий деңгээлде кароо;
- кесиптик даярдыктын теориялык компоненттин калыптандырууда удаалаштыкты камсыз кылуу;
- жаңы билимдер жана билгичтиктер калып-

танып, андан ары өнүгүп жаткан ишмердүүлүктүн түрлөрүн татаалдантуу.

Аталган адистиктин окуу программаларын анализдесек, болочок мугалимдердин ата-энелер менен иштөө компетенттүүлүгүн калыптандырууда «Кыргыз балдар адабиятынын теориясы жана тарыхы» дисциплинасы өзгөчө мүмкүнчүлүк бере алат. Программада көрсөтүлгөндөй, балдар адабиятын таануу илиминде жаш муундарды тарбиялоонун бирден бир каражаты болгон көркөм адабияттын таанымдык жана тарбиялык маанисин ачып көрсөтүү маселесине өзгөчө басым жасалат. Анткени, В.Г. Белинский белгилегендей «Балдар китептери тарбиялоо үчүн жазылат, ал эми тарбиялоо улуу иш, аны менен адамдардын тагдыры чечилет» [1].

Аталган сабактын программасында мындай максатты жүзөгө ашырууга өбөлгө болуучу материалдар арбын десек болот. Муну айрым мисалдар аркылуу бекемдөөгө болот. Алсак, Жеңижок «Балалык» аттуу ыры М. Сулайманов таамай белгилегендей «...бала дүйнөсү тууралуу гана эмес, адам пендеси, анын өмүр жолундагы жан туюм кыймылы, жетилүү эволюциясы адам пейилинин ички сырткы катмарлары, тууму ар бир курактын менчик анатомиясы психологиясы жөнүндөгү түшүнүккө барабар. Бир жагынан акыркы карылык өмүрдүн аралыгын текши камтуу ар бир курактын урунутту жана мыскоол касиеттерин таап ынаанаарлык иштин практикасында бир топ, ал эми көркөм ойлоо жамаатында учурай бербей турган көрүнүш» [1].

Кыргыз элинин үй-бүлөлүк салттарын балдарга тааныштыруу темасы азыркы балдар адабиятында да, өзгөчө көңүл бурууга арзый турган маселелерден болуп саналат. Бул ойду улантуу менен мындай элдик тарбиячылардын типтүү образынын бири катары жазуучунун айтылуу «Ак кеме» повестиндеги Момундун ишмердүүлүгүнө токтолсок болот. Повестте айлана чөйрөсүндөгү адамдардын жосунсуз жоруктарына келишкис мамиле жасап, акыйкаттын символу болгон «Ак кемени» издеп кейиштүү тагдырга туш болгон бала кадимки эле кыргыз карыясы Момундан тарбия алат. Момундун педагогикасы эмнелерге негизделет? Албетте, ата-

бабалардын тээ Энесай доорунан бери кастарлап алып келе жаткан элдик педагогикасында. Ал аны кайдан таап, кимден алды? Албетте, улуу муундардан. Нускалуу карыя Момундун азыркыдай расмий таалим-тарбия программасы болбосо да, баланы эл ичинде калыптанган баалуулуктар менен адеп салттарга үйрөтүүгө багытталган сабагы болгон. Табигый таалимчи Момундун сабактарынын мазмунун биринчи булагы балага айтып берген «Бугу эне», «Энесай», «Баатыр Күлчөнүн сөөгүн узатуу», «Баскынчылар менен Ысык-Көлдүн шамалы» сыяктуу ар бири дастанга барабар миф-жомоктору саналат. Булардын мазмунунда табият менен адам турмушунун өз ара биримдиги, табият алдындагы адамдын жоопкерчилиги, ата-бабалардын арбагын, руханий кенч-казыналарын урматтоо сыйлоо, сактоо жөнүндө орошон осуяттар камтылган. Ошондуктан, аталган жомоктор өз алдынча китеп болуп басылып чыгып дүйнөнүн көптөгөн мамлекеттеринин мектептеринин программаларынан орун алып тарбиялык функциясын аткарып келе жатат [1].

Болочок мугалимдердин ата-энелер менен иштөө компетенттүүлүгүн өнүктүрүүдө тарых, философия сыяктуу коомдук илимдер да өзүнчө орду бар. Ата мекендик тарых сабагынын материалдарында улуу инсандардын өмүр таржымалы, эл куту, таянычы катары атуулдук ариет, насил нарктарынын калыптанышы ата бабаларынын, үй-бүлөсүнөн алган сабактары менен тыгыз байланышта чечмеленет. Айрыкча, бул маселеде ата-мекен тарыхын элдик этнологиялык санжыра формасындагы оозеки тарых менен байытуу үй-бүлө тарбиясы туралуу көп кырдуу билимдерге ээ кылуунун өбөлгөсү боло алат. Конкреттүү айтканда, санжыра салты боюнча адамга эң оболу өз үй-бүлөсүнүн, жети атасынын тарыхый таржымалын, андан соң, «берки ата», «түпкү ата» сыяктуу уңгу муундардын өмүр жолун үйрөтүү милдети коюлат.

Болочок мугалимдердин ата-энелер педагогикасы боюнча фундаменталдуу теориялык билимдерин калыптандырууда философия курсунун мүмкүнчүлүктөрүн эске албай коюуга болбойт. Анын программалык материалдарында «улут», «каада-салт» жана «инсан» сыяктуу ж.б. үй-бүлө педагогикасына тикеден-тике тиешелүү түшүнүктөр чечмеленет. «Эл» жана «инсан» сыяктуу түшүнүктөрдү үй-бүлө жана үй-бүлөдө калыптанган салттар менен тыгыз байланышсыз окуп-үйрөнүү мүмкүн эмес. XVII кылымда эле Гердер Моганн Готфрид философиянын жана адам тарыхынын идеяларын ачып берүү менен минтип жазган: «Адамда каада-салттан башка тарбиялоо каражаты жана маданияты жок, адам бар жерде каада-салт да бар. Адам адамдардын арасында жашаган соң, ал маданияттан баш тарта албайт, маданият аны калыпка салат, же, тескерисинче, кебетесин бузат».

«Укук таануу» курсунда ата-энелердин (аларды алмаштырган адамдардын) укуктары менен

милдеттери балдардын тагдырына тарбиясына карата жоопкерчиликтери атайын тема катары каралат. Анын алкагында студенттер педагогикалык ишмердүүлүктүн укуктук базасын түзгөн «Кыргыз Республикасынын үй-бүлө кодексинин» «Ата-энесинин көзөмөлчүлүгүнөн ажыраган балдарды табуу жана жайгаштыруу», «Бала (уул-кыз) асырап алуу», «Балага камкорчулук жана көзөмөлчүлүк кылуу», «Багып алуучу үй-бүлө» сыяктуу беренелери менен кеңири таанышышат [1].

Биздин педагогикалык тажрыйбабызда «Билим берүүнүн философиясы жана тарыхы» курсунда белгилүү бир өзгөрүүлөрдү байкадык. Ал базистик программдан педагогикалык илимдин өнүгүүшүндө үй-бүлө педагогикасынын салттарына тиешелүү маселелер алкагынын кеңейтилиши менен айырмаланат. Болочок мугалимдерди ата-энелердин таалим-тарбия тажрыйбаларын үйрөнүүгө, окуу тарбия ишинде алар менен биримдикте кызматташтыкта иш алып барууга мотивациялык жана теориялык жактан даярдоодо улуу педагог-демократтардын педагогикалык мурастарын окутуп-үйрөнүү чоң роль ойнойт [2].

Педагогикалык адистиктердин окуу планына ылайык болочок башталгыч класс мугалимдери «Жалпы психология» психологиялык циклдин дисциплиналарды окутуу мезгилинде болочок мугалимдер үй-бүлө, ата-энелердин психологиясы, үй-бүлөдөгү психологиялык климаттын өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу билимдерди өздөштүрөт, б.а. балдарды тааныбай туруп тарбиялоого болбой тургандай эле, алардын ата-энелерин тааныбай туруп тарбиялоо ишин толук баалуу жүргүзүүгө болбой тургандыгы бул багыттагы билимдерди өздөштүрүүнүн мотиви катары каралат. Ошону менен бирдикте, ата-энелер менен байланыш түзүүдө эске алынуучу психологиялык-педагогикалык эрежелердин маани-маңызын практикалык багыттагы окуу материалдар аркылуу таанып билишет. Ал эрежелерди катарына төмөнкүлөрдү кошууга болот:

- ата-энелер менен иштөөнүн мазмунун коомчулук, балдар арасында алардын кадыр баркын жогорулатууга багытталышы абзел;
- ата-энелердин тарбиялык потенциалына ишенүү, жана алардын педагогикалык маданиятын жана тарбиялык активдүүлүгүн өркүндөтүү;
- тарбия маселелерин чечүүдө камкордук маанайга багыттоо, үй-бүлө тарбиясынын күчтүү жактарына таянуу, балдардын жакшы сапаттарына таянуу менен инсанды ийгиликтүү өнүктүрүүгө багыттоо эсептелет.

Учурда жогорку педагогикалык билим берүү системасынын азыркы этабында болочок мугалимдерди педагогикалык ишмердүүлүккө даярдоо милдетин аркалаган негизги дисциплина болуп «Педагогикалык теориялар, системалар, технологиялары» эсептелет [4].

Ушундан улам, изилдөөбүздүн максат, милдеттерине ылайык аталган курстун мазмунун болочок

мугалимдерди ата-энелер менен иштөө чөйрөсүнө даярдоого байланыштуу билимдерди өркүндөтүү жана конкреттештирүү иштерин жүзөгө ашыруу болуп саналат. Бул дисциплинаны эксперименталдык планда окутууга байланыштуу биздин практикабыз көрсөткөндөй, анын мазмунундагы көптөгөн темаларды үй-бүлө тарбиясынын мисалдары менен иллюстрациялап өтүү мүмкүнчүлүгү бар экендигин, ал тургай, мындай иш педагогикалык билимдердин толуктугун камсыз кыла тургандыгын көрсөтөт. «Азыркы тарбиялоо процессинин маңызы жана мазмуну» аттуу темада улуттук мектептеги тарбиянын максатын, милдеттерин жана мазмунун негиздөө менен биз тарбиялоо процессин үй-бүлөлүк шарттарга жана этностук салттарына ылайык бирдей ишке ашпай тургандыгын студенттердин аңдап-сезүүсүнө таянуу керек. Тарбиялоо иши Г.Н. Волков белгилегендей, «улуттук өзгөчөлүктөрдөн баш тартууда эмес, аларды мыкты таанып билүүдө, алардын прогрессивдүү элементтерин максималдуу пайдаланууда жатат» [3].

«Тарбиялоонун жалпы методдорун» окуп-үйрөнүүдө аң-сезимге, жүрүм-турумга, сезимге таасир берүүчү, мисалы, көндүрүү, ишеним, каалоо, өтүнүч, кеңеш берүү, белги берүү, жактыруу, тыюу салуу сыяктуу аналогиялык кыргыз үй-бүлөсүндө кеңири колдонулган элдик методдорду актуалдаштыруу мүмкүнчүлүгү негизделет. Кыргыз үй-бүлөлөрүндөгү балдардын аң-сезимине таасир этип, ак жолдо жүрүшүнө өбөлгө болгон көп кырдуу методдор дал ушул темада иллюстрация катары колдонулат.

Мисалы, жазалоо кыргыз үй-бүлөсүндө көп түрдүүлүгү менен айырмаланат. Жазалоого жекече айыптоо, жамааттын, теңтуштарынын көзүнчө айыптоо, балдарды айрым бир канааттануулардан ажыратуу, тарбиячынын айыпкер менен убактылуу сүйлөшпөй коюусу жана эң акырында, какыс-кукус кылуу кирет. Кыргыз үй-бүлөсүндө «баллага какыс-кукус кылбаса, тентек болот» деген ишеним болгон. Бирок, какыс-кукус кылып жазалоо», деп жазат Г. Н. Волков, элдик педагогикада карама-каршылыктуу деген. Какыс-кукус кылып жазалоону тарбиячыларга бара-бара жана туруктуу түрдө колдонууну сунуштоодо ата-энелерди күнөөлөө орунсуз. Элдик педагогика да инсанга таасир этүү методдорунун көп түрдүүлүк принцибине ылайык көп учурларда какыс-кукус кылып жазалоого таасир этүүнүн башка чаралары каршы коюлган, керек болсо күч аркылуу жазалоону колдонуу белгилүү өлчөмдө айыпталган» [1].

Демек, болочок мугалимдердин ата-энелер менен иштөө компетенттүүлүгүн калыптандырууда окутуу процессин окуу планындагы сабактарда өркүндөтүү керек экендиги макалада сунушталат.

Адабияттар:

1. Алимбеков А.А. Кыргыз этнопедагогикасы. 1-бөлүм - Б., 1997.
2. Асипова Н.А. Билим берүүнүн философиясы жана тарыхы.-Б., 2012.
3. Волков Г.Н. Этнопедагогика.- М.,2000.
4. Рахимова М.Р., Абдыкеримова М.А. Педагогиканын теориясы, системасы жана технологиясы окуу куралы. - Б, 2007.
5. Немов Р.С. Психология – М.,1998.

Рецензент: к.п.н.,доцент Исакова Ч.Б.